1. Козюбра М. І. Виклики, які постають перед Україною на шляху її вступу до Європейського Союзу: конституційно-правові аспекти / Микола Козюбра // Політико-правові наслідки вступу України до Європейського Союзу та НАТО / red. Krzysztof Eckhardt, Petro Stetsyuk ; WSPiA Rzeszowska Szkoła Wyższa. - Rzeszów : [Bonus Liber], 2024. С. 15-38.
2. David Barnhizer The Implementation Gap: What Causes Laws to Succeed or Fail? 2013. 16 p.
3. Україна: 30 років на європейському шляху / Ю. Якименко та ін. Український центр економічних та політичних досліджень імені Олександра Разумкова. К.: Заповіт, 2021. 392 с.
4. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text

Пасічник Наталя Олексіївна, *доктор історичних наук, професор, заступник начальника відділу організації наукової діяльності – завідувач відділення організації наукової роботи Донецького державного університету внутрішніх справ*

Ріжняк Ренат Ярославович, *доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри загальноправових дисциплін Донецького державного університету внутрішніх справ*

КОНСТИТУЦІЙНА ЮСТИЦІЯ ТА ЦИФРОВІ ПРАВА ЛЮДИНИ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ РІШЕНЬ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ ТА КОНСТИТУЦІЙНИХ СУДІВ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ДЕРЖАВ

Стрімкий розвиток цифрових технологій, поширення електронних комунікацій, штучного інтелекту, великих масивів даних (Big Data) та цифрових платформ спричинили появу нової групи прав людини, які в сучасній науці дедалі частіше визначаються як цифрові права. Хоча більшість із них не закріплена безпосередньо у конституційних текстах, вони виникають як результат трансформації традиційних конституційних прав і свобод в умовах цифрового суспільства. Саме тому цифрові права сьогодні розглядаються як новий об’єкт конституційного захисту, що потребує переосмислення класичних підходів до змісту прав людини та механізмів їх забезпечення.

На відміну від традиційних прав людини, цифрові права реалізуються переважно у віртуальному просторі та безпосередньо залежать від використання

інформаційно-комунікаційних технологій. До них належать право на захист персональних даних, право на приватність у цифровому середовищі, право на інформаційне самовизначення, право на доступ до мережі Інтернет, право на кібербезпеку, право на захист від незаконного цифрового спостереження та право на алгоритмічну прозорість під час використання штучного інтелекту. При цьому більшість зазначених прав є похідними від уже існуючих конституційних гарантій людської гідності, свободи особистості, права на інформацію та права на приватне життя.

Однією з ключових особливостей цифрових прав є те, що вони виникли швидше, ніж сформувалися відповідні правові механізми їх захисту. Конституції більшості держав Європи були прийняті задовго до цифрової революції та не містять прямих положень про захист цифрових прав. Саме тому важливу роль у їх конституціоналізації почали відігравати органи конституційної юстиції, які через офіційне тлумачення конституційних норм адаптують традиційні права людини до нових технологічних реалій.

В Україні процес конституціоналізації цифрових прав перебуває на етапі активного становлення. Конституція України не містить окремого розділу про цифрові права, проте їх правовою основою виступають положення статей 3, 32 і 34 Конституції України, які гарантують людську гідність, право на невтручання в особисте і сімейне життя, захист конфіденційної інформації та свободу інформаційної діяльності. У сучасних умовах цифровізації державного управління та розвитку електронного урядування ці конституційні положення дедалі частіше потребують нового змістовного тлумачення.

Особливої актуальності проблема цифрових прав набуває в умовах воєнного стану. Використання державних електронних реєстрів, цифрових систем моніторингу, технологій розпізнавання облич та обробки великих масивів даних суттєво розширює можливості держави щодо забезпечення безпеки. Водночас це створює ризики надмірного втручання у приватне життя особи. Саме тому органи конституційної юстиції дедалі частіше стають ключовими гарантами дотримання балансу між інтересами національної безпеки та цифровими правами людини.

Ключове значення для розвитку національної доктрини захисту персональних даних має Рішення Конституційного Суду України від 20 січня 2012 року № 2-рп/2012 [1]. У цьому рішенні Суд сформулював принципове положення про те, що інформація про особисте та сімейне життя особи (персональні дані про неї) охоплює будь-які відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка є ідентифікованою або може бути ідентифікована. До таких даних належать відомості про освіту, сімейний стан, місце проживання, стан здоров’я, матеріальне становище, релігійні переконання та інші аспекти приватного життя особи. Суд також наголосив, що поширення такої інформації допускається лише за згодою особи або у випадках, прямо передбачених законом. Важливим напрямом діяльності Конституційного Суду України є також забезпечення балансу між правом на інформацію та правом на приватність. Суд

неодноразово підкреслював, що право на доступ до інформації не є абсолютним і повинно узгоджуватися з необхідністю захисту персональних даних та приватного життя особи. Водночас щодо осіб, які виконують функції держави або органів місцевого самоврядування, межі конфіденційності є вужчими, оскільки суспільство має право знати інформацію про здійснення ними публічних повноважень. Суттєве значення для формування сучасної практики має і правова позиція Суду щодо права на інформацію. Конституційний Суд виходить із того, що право на інформацію є необхідною умовою реалізації демократичних принципів, відкритості влади та участі громадян в управлінні державними справами [1]. Разом із тим будь-які обмеження доступу до інформації повинні відповідати критеріям законності, суспільної необхідності та пропорційності. Особливої актуальності зазначені правові позиції набувають в умовах цифровізації державного управління та воєнного стану. Розвиток електронних реєстрів, систем електронного урядування, цифрової ідентифікації та автоматизованої обробки інформації значно збільшує обсяги персональних даних, які перебувають у розпорядженні держави. У таких умовах сформульовані Конституційним Судом стандарти захисту приватності виступають важливим інструментом запобігання надмірному втручанню держави у сферу особистого життя громадян.

Одним із найвпливовіших рішень у сфері захисту цифрових прав людини в європейському конституціоналізмі стало рішення Федерального конституційного суду Німеччини у справі про перепис населення 1983 року (Volkszählungsurteil), в якому було сформульовано концепцію «права на інформаційне самовизначення» (Recht auf informationelle Selbstbestimmung). Суд дійшов висновку, що право людини самостійно визначати межі використання інформації про себе є складовою людської гідності та права на вільний розвиток особистості. У своєму рішенні Суд сформулював фундаментальний правовий висновок: із положень статті 1 Основного Закону ФРН про людську гідність та статті 2 про вільний розвиток особистості випливає право кожної людини самостійно визначати, коли, у яких межах та з якою метою інформація про неї може збиратися, використовуватися та поширюватися. Водночас Федеральний конституційний суд не визнав право на інформаційне самовизначення абсолютним. Він підкреслив, що його обмеження можливе лише за наявності переважаючого суспільного інтересу, якщо таке втручання ґрунтується на законі, відповідає принципу правової визначеності та є пропорційним поставленій меті. Загалом, рішення у справі про перепис населення мало значний вплив на подальший розвиток німецького та європейського законодавства. Саме воно заклало підвалини модернізації німецького законодавства про захист даних, а в перспективі вплинуло на формування європейської системи захисту персональних даних, включаючи Загальний регламент про захист даних (GDPR).

Для України досвід Федерального конституційного суду Німеччини має особливе значення в умовах цифровізації державного управління, функціонування електронних реєстрів, застосування технологій штучного

інтелекту та використання цифрових інструментів у сфері національної безпеки. На відміну від Конституційного Суду України, який переважно розглядає питання приватності через призму статті 32 Конституції України, німецький конституційний підхід дозволяє розглядати контроль особи над власними даними як самостійне фундаментальне право. Саме тому концепція інформаційного самовизначення може стати важливим орієнтиром для подальшого розвитку української конституційної юстиції у сфері захисту цифрових прав людини.

Після рішення у справі про перепис населення 1983 року німецький суд продовжив розвиток цифрових прав у рішенні від 27 лютого 2008 року щодо таємного доступу держави до комп'ютерних систем (Online-Durchsuchung). Суд визнав існування нового фундаментального права – права на забезпечення конфіденційності та цілісності інформаційно-технічних систем (Grundrecht auf Gewährleistung der Vertraulichkeit und Integrität informationstechnischer Systeme). Було підкреслено, що сучасні цифрові пристрої містять значний обсяг персональної інформації, тому їх захист є необхідною передумовою реалізації людської гідності та особистої свободи [3].

Конституційна рада Франції (Conseil constitutionnel) також зробила вагомий внесок у розвиток цифрових прав. Особливого значення набуло рішення № 2009-580 DC від 10 червня 2009 року щодо закону HADOPI, спрямованого на боротьбу з порушеннями авторських прав в Інтернеті. Конституційна рада визнала неконституційними положення, які дозволяли адміністративним органам відключати користувачів від мережі Інтернет без судового рішення. Суд наголосив, що свобода комунікації та свобода доступу до інформації, гарантовані Декларацією прав людини і громадянина 1789 року, поширюються і на цифровий простір. Фактично було сформовано підхід, коли доступ до Інтернету розглядається як необхідна умова реалізації багатьох конституційних прав і свобод [4].

Значний інтерес становить практика Конституційного суду Іспанії (Tribunal Constitucional). У своїх рішеннях суд неодноразово наголошував, що право на захист персональних даних є самостійним основоположним правом, похідним від статті 18 Конституції Іспанії. Конституційний суд Італії (Corte Costituzionale) розглядає цифрові права через призму людської гідності, права на приватність та принципу пропорційності державного втручання. У низці рішень, присвячених обробці персональних даних та використанню електронних засобів контролю, суд наголошував на необхідності дотримання балансу між потребами державної безпеки та захистом фундаментальних прав людини. У названих європейських рішеннях простежується спільна тенденція: цифрові права розглядаються як невід'ємна складова людської гідності та особистої свободи, а будь-яке втручання держави у цифрову сферу повинно відповідати принципам законності, необхідності та пропорційності.

Для України, яка задекларувала стратегічний курс на європейську інтеграцію та набуття членства в Європейському Союзі, вплив європейських

конституційно-правових підходів є одним із визначальних чинників модернізації національної моделі захисту цифрових прав людини. Одним із найважливіших проявів впливу європейського конституціоналізму стало формування в Україні сучасного розуміння права на приватність та захист персональних даних. Якщо на початкових етапах розвитку конституційної юстиції право на недоторканність особистого життя розглядалося переважно крізь призму фізичної та сімейної приватності, то під впливом практики Європейського суду з прав людини та конституційних судів Німеччини, Іспанії й Італії його зміст був суттєво розширений. Відчутний вплив на українську правову систему справила німецька концепція «права на інформаційне самовизначення», сформульована Федеральним конституційним судом Німеччини у рішенні про перепис населення 1983 року. Хоча Конституційний Суд України прямо не використовує цей термін, його правові позиції щодо контролю особи над власними персональними даними фактично розвиваються у схожому напрямі. Поступово в українській правовій доктрині утверджується розуміння того, що особа повинна мати можливість визначати умови використання інформації про себе, а держава зобов'язана забезпечувати належні гарантії такого контролю.

Значний вплив на розвиток української моделі захисту цифрових прав має і практика Європейського суду з прав людини. У справах S. and Marper v. the United Kingdom**,** Big Brother Watch and Others v. the United Kingdom, Roman Zakharov v. Russia та низці інших рішень ЄСПЛ сформулював критерії допустимості втручання держави у сферу приватності в умовах використання сучасних цифрових технологій. Суд послідовно наголошує, що збирання, зберігання та використання персональних даних повинні відповідати принципам законності, необхідності та пропорційності, а механізми державного спостереження мають супроводжуватися ефективним судовим контролем.

Важливим напрямом впливу європейського конституціоналізму є гармонізація українського законодавства із правом Європейського Союзу. Особливе значення має Загальний регламент ЄС про захист даних (GDPR), який став орієнтиром для реформування українського законодавства про персональні дані. У контексті виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС українська держава здійснює поступове наближення національних стандартів захисту інформації до європейських вимог щодо прозорості обробки даних, відповідальності контролерів інформації та забезпечення прав суб'єктів персональних даних. В умовах воєнного стану значення європейського конституціоналізму для України додатково зростає. Використання цифрових технологій у сфері національної безпеки, функціонування електронних реєстрів, цифрової ідентифікації та систем інформаційного моніторингу створює ризики надмірного втручання держави у приватне життя громадян. Саме тому європейські стандарти конституційного контролю, вироблені конституційними судами Німеччини, Франції, Іспанії, Італії та ЄСПЛ, стають важливим орієнтиром для розвитку української конституційної юстиції.

Список використаних джерел:
1. Рішення Конституційного Суду України від 20 січня 2012 р. № 2-рп/2012 у справі за конституційним поданням Жашківської районної ради Черкаської області щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої статті 32, частин другої, третьої статті 34 Конституції України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-12#Text
2. Рішення Федерального конституційного суду Німеччини від 15 грудня 1983 р. у справі щодо перепису населення (Volkszählungsurteil, BVerfGE 65, 1). URL: https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Entscheidungen/EN/1983/12/rs19831215_1bvr020983en.html
3. Federal Constitutional Court of Germany. Judgment of 27 February 2008 (1 BvR 370/07, 1 BvR 595/07) on Online Searches and the Fundamental Right to the Confidentiality and Integrity of Information Technology Systems. URL: https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Entscheidungen/EN/2008/02/rs20080227_1bvr037007en.html
4. Conseil Constitutionnel. Décision n° 2009-580 DC du 10 juin 2009 (Loi favorisant la diffusion et la protection de la création sur Internet – HADOPI). URL: https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000020735682

Розгон Ольга Володимирівна, *кандидат юридичних наук, доцент, провідний науковий співробітник НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України*

ЕНЕРГЕТИЧНА БЕЗПЕКА ЯК ПРІОРИТЕТ КОНСТИТУЦІЙНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ТА «ЗЕЛЕНОГО» ПЕРЕХОДУ

У контексті актуалізації *конституційного розвитку України* в умовах воєнного стану *енергетична безпека* набуває статусу стратегічного пріоритету, що визначає спроможність держави забезпечувати стабільність демократичного устрою та реалізацію прав і свобод людини. Захист і відновлення вітчизняної енергетичної інфраструктури розглядається не лише як внутрішньодержавне завдання, а й як вагомий внесок у зміцнення загальноєвропейської архітектури безпеки. *Енергетична стійкість України* є фундаментальною передумовою збереження європейських демократичних традицій і правових стандартів на континенті, оскільки є запобіжником проти використання енергоресурсів як інструменту політичного тиску та руйнації основ міжнародного правопорядку.

З огляду на воєнні ризики та системні пошкодження об’єктів критичної енергоінфраструктури *енергетична безпека* набуває статусу фундаментальної *складової національної безпеки* та конституційного ладу (ст. 17 Конституції України). У цьому контексті держава має гарантувати стабільність